

**Realități statistice contraintuitive.
Avansul industrial al Moldovei față de Muntenia
în epoca Unirii (1859-1862)**

Mihai CHIPER*

Marota economiștilor și istoricilor este că viața economică din România s-a dezvoltat puternic „după crearea condițiilor favorabile facilitate de Unirea de la 1859”¹. O aserțiune pe cât de generalizatoare, pe atât de modelată de ideologie. Potrivit acestei concepții, Unirea a fost un cuplaj între două forțe motrice – Moldova și Muntenia –, din care a rezultat un organism economic modern și mai performant, de la vistieria căruia dividendele s-au împărțit proporțional între cetățenii noului stat. Dimpotrivă, statisticile, atâtea câte s-au realizat, surprind trenduri contrare între evoluțiile regiunilor în a doua jumătate a secolului al XIX-lea². Efectele Unirii nu au fost „glorioase” sau cel puțin nu în același grad, ritm ori intensitate, unii parametri regionali înregistrând chiar evoluții negative. Modelul idealist de a descrie efectele economice imediate și de lungă durată, uneori pentru a justifica motivațiile Unirii, minimizează, în mod nepermis, deriva economică a Moldovei, regiune ce, începând cu 1859, se înscria într-un ciclu de decalaje întinse pe decenii, în relație cu care s-a construit, în termenii *esențialismului și determinismului cultural*, un discurs despre inapetența pentru modernizare și retardul civilizațional în raport cu Muntenia. Acest aspect este cu atât mai important să fie dezbătut cu cât o perspectivă preenteistă ar miza, cu ochii închiși, pe realitatea unui avans economic net preexistent Unirii, pe care Muntenia l-ar fi avut față de Moldova și pe care l-ar fi menținut sau mărit ulterior³. La conturarea acestei percepții contribuie lucrările

---

* Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia Română, Filiala Iași; mihaichiper75@yahoo.com.

¹ V. Axenciuc, *Formarea sistemului industrial modern în România. Etapa 1859-1914. Demarajul industrializării*, București, Editura Academiei Române, 2008, p. 36.

² Vezi aspectele sesizate în Mihai Chiper, *Ultima verigă a centralizării: Legea desființării accizelor și a înființării Fondului comunal (1903)*, în AIX, tomul LX, 2023, p. 323-350.

³ În acest caz, vorbim de un efect cultural al *orientalismului* în geopolitica internă a statului român. Modelul la îndemână este cel italian, în care, după Unificare, apare problema *mezzogiorno*, a Sudului înapoiat și problematic în raport cu Nordul bogat și progresist. Silvana Patriarca sugerează că, după 1861, statisticile oficiale au încurajat și legitimat un mod comparativist și opo-

de economie sau de istorie a economiei care păstrează o mare doză de incertitudine în ceea ce privește starea industriei Principatelor Moldovei și Țării Românești în epoca Unirii⁴.

La startul dezvoltării economice a Principatelor Unite s-au aliniat două state cu profiluri economice cvasi-agricole, cu societăți rurale covârșitoare și tradiții culturale asemănătoare. „Țările surori” – după sintagma patrioților epocii – aveau însă și evidente particularități, dinamici interne specifice, menționate în comparațiile inerente dintre munteni și moldoveni. Principatele de la 1859 erau în dimensiunea lor economică rezultante ale perioadei regulamentare, în care Moldova cunoscuse o dinamică financiară superioară Munteniei. Economistul Th. Aslan ne pune la dispoziție o analiză relevantă a creșterii financiare, din care reiese că bugetul Moldovei cunoscuse o expansiune de 206%, în perioada 1831-1858, în timp ce al Munteniei se mărise doar cu 75%. Socotind că cele două bugete ar fi constituit unul comun, precum în viitorul stat, ponderea Moldovei ar fi crescut în intervalul menționat de la 29% la 42%, la o populație care nu trecea de 38% din totalul național⁵. Aceste date, acompaniate de altele – rata de urbanizare în Moldova mai mare cu 64%⁶, investiții în infrastructură

---

zițional de a concepe relațiile dintre Nordul și Sudul italian. În reprezentările culturale, Sudului i-au fost „alocate” stereotipurile înapoierii, sărăciei, decadenței, în termenii esențialismului, potrivit unei mentalități distincte. Vezi Silvana Patriarca, *How many Italies? Representing the South in Official Statistics*, în Jane Schneider (ed.), *Italy's „Souther Question”. Orientalism in One Country*, London & New York, Routledge, 2020, p. 77-98; idem, *Numbers and Nationhood. Writing Statistics in nineteenth-century Italy*, Cambridge University Press, 1996.

⁴ Leonid Boicu, *Industria în Moldova între anii 1848 și 1864*, în V. Popovici, C. C. Angheliescu, L. Boicu, N. Corivan, E. Negruți-Munteanu, C. Turcu, *Dezvoltarea economiei Moldovei între anii 1848 și 1864. Contribuții*, București, Editura Academiei RPR, 1963, p. 169-276; Gh. Zane, *Industria din România în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, București, Editura Academiei RSR, 1970; Dan Berindei, *Epoca Unirii*, București, Editura Academiei RSR, 1979, p. 125-127; N. I. Paianu, *Industria mare 1866-1906*, București, Stabilimentul de Arte Grafice Albert Baer, 1906; Ștefan Popescu, *Localizarea industriilor în România (studiu de geografie economică)*, în „Convorbiri literare”, XXXIX, 1905, nr. 6, p. 531-562; nr. 9-10, p. 928-948; nr. 11-12, p. 1081-1095; L. Boicu, *Despre stadiul manufacturier al industriei în Moldova*, în „Studii și cercetări științifice. Istorie”, anul XI, fasc. 1, 1960, p. 127-138; idem, *Știri noi despre industria de postav din Moldova la jumătatea veacului al XIX-lea*, în „Studii”, XIII, 1960, nr. 2 (aprilie-iunie), p. 207-219; Leonida Colescu, *Progresele economice ale României îndeplinite sub domnia M.S. Regelui Carol I, 1866-1906. Tablouri figurative și notițe explicative*, București, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1907.

⁵ Date calculate după Th. C. Aslan, *Finanțele României de la Regulamentul Organic până astăzi 1831-1905*, București, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1905, p. 69-71.

⁶ Deși statisticile supraevaluează structura urbană, în mod egal pentru Moldova și Muntenia, densitatea populației în Moldova era 38 locuitori/kmp, în Muntenia de doar 26 locuitori/kmp. Socotind localitățile urbane (orașe, târguri), pe criteriul folosit în epocă + 500 de locuitori, Moldova avea 342.969 de locuitori și o rată a urbanizării de 23%, în timp ce Muntenia avea doar 336.616 locuitori urbani (din 2.400.921), ceea ce însemna doar 14%. Date calculate după *Din lucrările statistice a Moldovei. Capitul II. Populațiunea pe 1859 și 1860*, Iași, Tipografia lui Adolf Berman, 1862; pentru populația orașelor, vezi p. 108-115, 125, 170. Rata urbanizării în Moldova se înscrisese pe o dinamică accelerată încă din secolul al XVII-lea, de la 3,3% la 5,8%, depășind Muntenia, care a crescut doar de la 5% la 5,7%, pe criteriul de urbanitate + 2.000 de locuitori. Vezi Bogdan Murgescu, *România și Europa. Acumularea decalajelor economice (1500-2010)*, Iași, Editura Polirom, 2010, tabelul I.3., p. 59.

vizibile⁷, dar și o situație socială mai gravă a țărănimii moldovene⁸ ori o rețea de învățământ rural incomparabil mai redusă⁹ – au construit un profil economico-social specific pe care îl putem măcar parțial reconstitui statistic.

Interesul studiului de față vizează nivelul de dezvoltare la care se aflau Principatele Unite în anii Unirii așa cum a fost reflectat în statistici. G. Zane, într-una din monografiile de referință ale problemei, aprecia că, în ansamblu, „nivelul de dezvoltare industrială a Moldovei nu este mult deosebit de acel al Țării Românești. Rămânerea înapoi a Moldovei, din punct de vedere industrial, survine în epoca de după Unire”¹⁰. De unde și inevitabila întrebare: care a fost, de fapt, nivelul celor două principate în epoca Unirii? Oricât am căutat un răspuns în istoriografie, se pare că a fost ocolit sau ascuns cu grijă. Statistica „națională”, într-o epocă în care integrarea economică a principatelor era doar un deziderat, a generat o tradiție istoriografică neclară și relativizantă, din care lipsește tocmai fotografia startului la care se aliniau țările „surori”, viitoarele regiuni ale statului român. Prin urmare, pentru o obține o imagine comparativă, în cele ce urmează avansează o analiză pe criterii regionale a unui parametru asupra căruia au fost strânse date sistematice în epocă – situația industrială reflectată în „Anale statistice”, 1863, tabelele de la paginile 94-137. Ancheta menționată, rezultat al raporturilor și administrației timpului, în urma insistenței personale a lui D. P. Marțian, directorul Oficiului Statistic al Principatelor Unite înființat în 1862, utilizează criteriul național de organizare a datelor. Propun, așadar, o defalcare a datelor pe regiuni pentru a reliefa realitățile industriale existente în cele două principate. Precizez că această statistică este doar o fotografie de moment, fără

⁷ În anii Unirii, densitatea și lungimea drumurilor din Moldova erau net superioare celor din Muntenia. Comisia interimară internațională, înființată după Tratatul de pace de la Paris pentru studierea stării Principatelor Române, considera Moldova mult mai înaintată în 1858: pe când Țara Românească avea aproximativ 250 km de șosea construită, principatului de la nord de Milcov îi reveneau mai bine de 600 km. Vezi o prezentare amplă la Leonid Boicu, *Transporturile în Moldova între 1848 și 1864*, în V. Popovici, C. C. Angheliescu, L. Boicu, N. Corivan, E. Negruți-Munteanu, C. Turcu, *op. cit.*, p. 439-440. Vezi și V. Axenciuc, *Evoluția economică a României. Cercetări istorico-statistice 1859-1947*, vol. 1, *Industria*, tabelul 318, p. 345, din care rezultă că, în 1860, România avea aproximativ 775 km drumuri naționale.

⁸ Moldova (13 județe, fără sudul Basarabiei) avea înaintea reformelor agrare din 1864 doar 6.506 țărani frunțași (gospodari cu patru boi), 9% din totalul țării, de opt ori mai puțin decât Muntenia (53.455) – 74,4% și mai puțin decât cele cinci județe ale Olteniei (11.951) – 16,6% din total. În schimb, cei mai mulți pălmași (57.853) – 43,13%, oameni fără nicio avere, se aflau în Moldova, față de Muntenia (45.817) – 34,15% și Oltenia (30.461) – 22,7%. Date calculate după: C. Jormescu, I. Popa Burcă, *Harta agronomică a României*, București, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1907, p. 38; G. D. Creangă, *Proprietatea rurală în România*, București, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1907, tabelul 77, p. 133.

⁹ În 1859 numărul de școli (68), de învățători (68) și de elevi (1.884) din satele din Moldova însemna doar 3% din totalul național în mediul rural – unul dintre cele mai grave deficite de capital uman și de blocaj al mobilității sociale, cu un impact generațional profund. Era o diferență enormă față de Muntenia, unde funcționau în comunele rurale 2.186 de școli și 63.962 de elevi. Cifre calculate după „Anale statistice”, 1863, p. 14.

¹⁰ Gh. Zane, *op. cit.*, p. 163.

a sugera un trend, nefiind urmată de o altă statistică pe aceeași temă decât peste 40 de ani¹¹.

În statistica din anul 1863, care a implicat declararea benevolă a unităților economice, a valorii producției și a numărului angajaților, trebuie luat în calcul obligatoriu un factor, *gradul de conformitate al populației*, pe care îl putem estima cu un nivel scăzut de aproximație¹². Recensămintele și anchetele din perioada 1859-1862 se bazează pe declarații voluntare, incluzând un aspect de ascundere a dimensiunii economice reale. Din cercetările desfășurate, apreciez că populația Moldovei avea, prin tradiție administrativă, tendințe de conformism și de organizare mai ridicate, în timp ce populația județelor din sud dovedea o reticență crescută în relația cu autoritățile, manifestând grade de evazionism mai extinse. Această tradiție se observă în domeniul accizelor comunale (taxe pe consum) colectate în Moldova, care au rămas întotdeauna mult mai ridicate comparativ cu Muntenia, dar mai ales față de Oltenia, în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, până la înființarea Fondului comunal (1903)¹³.

Prezentul demers îl apreciez ca important din mai multe considerente ce trebuie rediscutate în istoriografie: 1) în primul rând, rezultatul statisticii de față poate fi consemnat drept *stadiul inițial*, reperul de la care pot fi urmărite și analizate evoluțiile distincte și decalajele economice regionale într-un stat ultracentralizat; 2) pentru a caracteriza specificul regional al consumului (preferinței de bunuri) în epocă¹⁴; 3) pentru a determina rolul statului în construcția decalajelor regionale prin politica de investiții ori de a discuta impactul liberalismului economic, pieței libere, capitalismului în apariția lor; 4) pentru a urmări construcția stereotipurilor regionale legate de atributele modernității și ale dezvoltării, mai exact negarea unui tip de *historical agency* moldovenesc și punerea la îndoială a capacității de leadership¹⁵; 5) pentru a amenda istoria prezenteistă, care, în spiritul *esențialismului*, tinde să colonizeze trecutul cu stereotipurile prezentului și promovează percepția unei Moldove *ab initio* inferioare, subdezvoltate dintot-

¹¹ *Ancheta industrială din 1901-1902*, vol. I, *Industria mare*, București, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1904.

¹² Vezi și aspectele semnalate de G. Zane, *op. cit.*, p. 50. Dacă până la 1859 datele Vistieriei se referă numai la meseriașii patentari, la 1859-1862 datele cuprind atât meseriașii impuși, cât și pe cei scutiți, dar și pe cei care aveau meseria ca profesiune unică alături de cei care o exercitau ca ocupație auxiliară.

¹³ Mihai Chiper, *op. cit.*, p. 323-350.

¹⁴ Deși i se atribuie statutul de „economie națională”, de fapt, ca formă de economie agricolă, ea rămâne puternic cantonată în obișnuințele anterioare, tributare unor mentalități și culturi de consum regionale. De aici și întrebarea dacă preferința pentru un anumit tip de consum, practici ori îndeletniciri a constituit un suport favorabil pentru atragerea unor investiții și implicit pentru o dezvoltare mai rapidă în etapa mașinistă a industrializării.

¹⁵ Includ aici și strategia retorică de *debasement* – formă de reducere sau negare a calităților celui alt, specifică *orientalismului*, folosită de unii politicieni munteni. Vezi David Spurr, *The Rhetoric of Empire. Colonial Discourse in Journalism, Travel Writing, and Imperial Administration*, Durham & London, Duke University Press, 1993, p. 4.

deauna în comparație cu o Muntenie progresistă, dinamică, superioară economic și social.

La începutul deceniului șase din secolul al XIX-lea, în etapa premașinistă a economiei, conceptul de *industrie* includea întreaga producție de bunuri și de manufacturi, inclusiv în regim casnic. Industria casnică, alături de meseriile rurale și urbane, asigură consumul produselor prelucrate în economia sătească și acoperea o mare parte a nevoilor de bunuri prelucrate – țesături, împletituri, olărie, rotărie, dogărie, tâmplărie, fierărie, cojocărie etc. Un al doilea nivel îl reprezentau meșteșugurile – forme specializate, autonomizate, parțial desprinse de agricultură, realizate fie prin tehnici manuale, fie prin tehnologii tradiționale, de care erau responsabili un contingent de angajați ce trăiau din asta¹⁶. Un al treilea nivel, mai specializat, marchează cuprinderea în sistemul industrial a unor categorii de întreprinderi, distincte de meșteșuguri și meserii, care aveau ca scop producția de mărfuri și dispuneau de clădiri separate, unelte sau mașini¹⁷. În etapa premașinistă, pentru încadrarea în rândul stabilimentelor industriale nici măcar nu era nevoie de utilizarea forței aburului ca mijloc de acționare mecanică a utilajelor (statistica menționa 171 de unități în Muntenia, fiind eronat incluse și 109 poverne care utilizau aburul pentru distilare; în realitate, utilizarea aburului pentru acționare mecanică era de redus la 33 de mori și alte 11 fabrici asimilabile industriei mici producătoare de mărfuri)¹⁸.

Primul pas pe care economiștii l-au făcut în scopul evaluării potențialului de producție, a structurii pe ramuri, a gradelor de calificare și a valorii producției a fost determinarea numărului de meseriași. Astfel, economistul Victor Axenciuc a propus reconstituirea numărului de meseriași, corelând trei surse: statistica meseriașilor din Muntenia (1859-1862)¹⁹, datele despre meseriași din Moldova (1859-1860) ale recensământului din 1859²⁰ și statistica stabilimentelor industriale finalizată în anii 1862-1863²¹. Deși recensămintele din Moldova și Muntenia s-au realizat concomitent, au existat diferențe și incompatibilități atât între formulare, cât și între metode, ceea ce a produs dificultăți de analiză. Recensământului din Moldova i s-a imputat o lucrare statistică neconformă, în comparație cu metodologia impusă în Muntenia de D. P. Marțian, însă datele rămân în cea mai mare parte valide și au fost utilizate în cercetările economice de specialitate. În vederea sincronizării datelor, economiștii au utilizat aproximări statistice bazate pe formule menite să acopere golurile și metodologia. De pildă, în Moldova tabelele înregistrează distribuția teritorială pe județe și localități în

¹⁶ V. Axenciuc, *Formarea sistemului industrial modern în România*, p. 100-101.

¹⁷ *Ibidem*, p. 110.

¹⁸ Idem, *Evoluția economică a României...*, p. 13.

¹⁹ „Anale statistice”, 1863, p. 36-67.

²⁰ *Din lucrările statistice a Moldovei. Capitul II*, p. 124 (Tabel D, Extract general de populațiunea țării).

²¹ Vezi demonstrația în V. Axenciuc, *Formarea sistemului industrial modern în România*, p. 102-108.

funcție de meșteri, calfe și ucenici, dar nu precizează structura pe profesii a meseriilor, obținându-se o cifră globală care a împiedicat compararea exactă cu rezultatele obținute pe ramuri de activitate din Muntenia, unde cel din urmă aspect era menționat²².

Astfel, D. P. Marțian a publicat datele referitoare la populația Munteniei în funcție de ocupație, din care rezulta un număr de 36.310 meseriași încadrați în trei categorii (meșteri, calfe, ucenici), totalizate pe fiecare județ pe comune rurale, pe comune urbane ori pe criteriul celor care practică a doua/a treia meserie (vezi tabelul 1)²³.

Tabelul 1. Muntenia²⁴

Muntenia	Meșteri	Calfe	Ucenici	Servitori	Total
Meșteșugari urbani	15.852	7.009	5.185	2.510	30.556
Meșteșugari rurali	7.323	539	402	432	8.696
Total	23.175	7.548	5.587	2.942	39.252
					36.310 (fără servitori)

În comparație, statistica din Moldova la capitolul „populație” preciza un număr de 30.343 de meseriași, fără profesii, fără medii de proveniență (urban/rural) și fără categorii de bază (meșteri, calfe, ucenici, servitori)²⁵. Însă, ulterior, la capitolul „populația după profesii” (p. 141) erau menționați 39.112 meseriași, 12.607 comercianți, 11.637 de calfe, ceea ce a confuzionat economiștii până în prezent: unii au apreciat meseriașii capi de familie, alții au considerat și calfele²⁶. Ca situația numărului meseriașilor din Moldova și Muntenia să fie și mai confuză, I. Petrescu, succesorul lui D. P. Marțian la conducerea statisticii, în 1866²⁷ introducea alte date strânse în intervalul 1859-1860, valabile pentru întreaga țară: 59.869 de capi de familie meseriași; 31.417 comercianți și 23.193 de calfe, fără numărul de ucenici²⁸.

Provocarea principală rămâne, așadar, compatibilizarea informațiilor din Moldova și Muntenia, astfel încât corelarea datelor din arhive și reconstituirea statistice să înregistreze cât mai puține erori. V. Axenciuc avansează o asemenea proiecție statistică și calculează următoarele date pentru Moldova: o cifră totală de 39.112 capi de familie, în care a inclus pe lângă meseriașii „pământeni”, menționați de sursă, și 8.800 de meseriași „supuși străini”, indicați separat în

²² *Ibidem*, p. 102.

²³ *Ibidem*, p. 103; „Anale statistice”, 1863, p. 36-67.

²⁴ „Anale statistice”, 1863, p. 36-67.

²⁵ *Din lucrările statistice a Moldovei. Capitol II*, p. 124.

²⁶ V. Axenciuc, *Formarea sistemului industrial modern în România...*, p. 104.

²⁷ „Anale statistice”, 1866, p. 42.

²⁸ V. Axenciuc, *Formarea sistemului industrial modern în România...*, p. 104.

recensământ. Apoi adaugă 10.486 de calfe și 9.974 de ucenici – cifre deduse „prin interpolare cu proporția ucenicilor din Muntenia” (deci o aproximare statistică prin raportare la situația munteană)²⁹. Tot după proporțiile datelor de aici s-au împărțit meșteșugarii din Moldova pe mediul urban și rural (vezi tabelul 2).

Tabelul 2. Moldova

Moldova	Meșteri	Calfe	Ucenici	Total
Meșteșugari urbani	26.753	9.357	9.026	45.136
Meșteșugari rurali	12.359	1.129	948	14.436
Total	39.112	10.486	9.974	59.572

Observăm că, din 39.112 meșteri, 30.343 sunt capi de familie „pământeni”, iar cifra de 10.486 se referă la calfele de meșteșugari, la care nu au fost adăugați 1.151 de calfe de comercianți³⁰. Nu s-au putut face estimări asupra numărului de servitori care reprezentau ajutoare în ateliere.

În următoarea etapă a calculului mai intervine o variabilă: 15.369 de meseriași încadrați în stabilimente industriale (vezi tabelul 3), cifră pe care D. P. Marțian o obține la nivel național pornind inițial de la datele recensământului din 1859, care a fost completată de informațiile cuprinse în formulare speciale de fabricanți și industriași³¹. Recensământul propriu-zis al stabilimentelor industriale s-a realizat în perioada 1862-1863, după contopirea Direcțiilor de Statistică din Moldova și Muntenia (1 august 1862) în Oficiul Statistic al României. Cu acel prilej, printr-o corespondență detaliată cu prefecturile județelor, au fost reverificate și, ulterior, înregistrate datele despre stabilimente industriale culese sumar încă de la recensământul din 1859-1860. Așadar, statistica stabilimentelor industriale poate fi considerată mai curând o medie a unităților funcționale în perioada 1859-1862³². Culegerea dificilă a datelor – reticența întâmpinată din motive de experiență nefastă cu impozitarea agresivă a autorităților – oferă o imagine cu caracter relativ³³, care, așa cum am precizat mai sus, subestima fenomenul industrial în ansamblu, numărul lucrătorilor, dar mai ales valoarea producției³⁴. În plus, nu au existat criterii precise de încadrare a „unității” industriale, prin care s-a înțeles orice unitate mai dezvoltată (atelier, manufacturi, unele industrii mecanizate, mori mai ales).

²⁹ Idem, *Produsul intern al României: 1862-2000. Serii statistice seculare și argumente metodologice*, vol. II, București, Editura Economică, 2012, p. 313.

³⁰ Idem, *Formarea sistemului industrial modern în România*, p. 105-106.

³¹ *Ibidem*, p. 106.

³² Idem, *Evoluția economică a României*, p. 16.

³³ Istoriografia a convenit că datele privitoare la stabilimentele industriale și cele din recensământ sunt subevaluate. L. Boicu, în *Dezvoltarea economiei Moldovei între anii 1848 și 1864*, se referă la cazuri numeroase de meșteșuguri, manufacturi și unități industriale înregistrate în arhivele orașului Iași care nu au fost cuprinse în statistica stabilimentelor industriale.

³⁴ V. Axenciuc, *Evoluția economică a României...*, p. 83.

În urma calculelor, extrăgând informații din toate tabelele, pe ramuri și județe, unități pe tipuri de producție, V. Axenciuc obține 4.791 de patroni de ateliere și 10.578 de calfe ca personal meșteșugăresc al stabilimentelor industriale³⁵. Prin urmare, în funcție de repartizarea teritorială propusă de V. Axenciuc, fără a lua în considerare stabilimentele industriale, în 1862 existau cu 64% mai mulți meșteșugari în Moldova față de Muntenia³⁶. Raportat la populație, punctajul era și mai covârșitor în favoarea Moldovei (1.462.927 de locuitori) – 1 meșteșugar la 24,55 locuitori, față de 1 meșteșugar la 66,12 locuitori în Muntenia (2.400.921 de locuitori), așadar un raport de 2,69 în favoarea Moldovei.

Tabelul 3. România

Numărul meseriașilor	Meșteri/ patroni	Calfe	Ucenici	Total
Muntenia	23.175	7.548	5.587	36.310
Moldova	39.112	10.486	9.974	59.572
De la „stabilimente industriale” (1862)	4.791	10.578	–	15.369
Total România	67.078	28.612	15.561	111.251

În acest punct al demonstrației, aspectul neclar îl reprezintă numărul meseriașilor stabilimentelor industriale amplasate în zona Moldovei, respectiv a Munteniei. Urmărind să obținem un răspuns, în analiza ce urmează vom observa că, de fapt, în cadrul stabilimentelor industriale figurează un număr aproape dublu de meseriași (28.269) față de estimarea propusă de V. Axenciuc, ceea ce ridică întrebarea: în ce măsură statistica generală a meseriașilor era suprapusă cu statistica meseriașilor stabilimentelor industriale? Axenciuc nu menționează asemenea suprapuneri, prin urmare este destul de probabil să fi alocat o parte a meseriașilor stabilimentelor industriale numărului total de meseriași.

Ajungem astfel la necesitatea unei analize mai amănunțite a recensământului stabilimentelor industriale, în prezentarea cărora (număr, categorii, criterii de omologare) există trei variante. Prima, cea din „Anale statistice” (1863), indică detaliat situația pe categorii, fiind singura care păstrează repartizarea teritorială exactă, pe județe, a unităților de producție. Aceasta este sursa primară de la care se poate reconstrui statistica industrială regională. A doua variantă sintetică a apărut în *Ancheta industrială din 1901-1902*³⁷: „Stabilimente industriale existente în România către anul 1863. După Analele statistice publicate de D. Marțianu”.

³⁵ Idem, *Produsul intern al României: 1862-2000*, p. 314.

³⁶ Idem, *Formarea sistemului industrial modern în România...*, p. 106.

³⁷ *Ancheta industrială din 1901-1902*, p. XLVI- XLVII.

Varianta reia, într-o formă simplificată, tabelul „Recapitulația stabilimentelor industriale” (p. 136-137) din „Anale statistice” (1863) și face conversia valorilor în lei noi. Prin urmare, în loc de valoarea industrială a producției de 243.748.848 de lei, apare cifra de 90.277.351 de lei noi (raport 2,7). *Ancheta industrială* nu intervine asupra datelor și nu aduce rectificări/recalculari. A treia variantă de interpretare aparține lui V. Axenciuc, o formă sintetică a tabelului „Recapitulația stabilimentelor industriale” din „Anale statistice” (1863), care preia valorile în lei noi introduse de *Ancheta industrială* din 1901-1902. Suplimentar, Axenciuc remodelează *Categoriile industriale*, adăugând unele noi, desprinse din tabelul 20³⁸ – „Fabrici de oțet, de gips, de pălării, de trăistării și funerii, sticlării, de scrobeală, praf de pușcă și prelucrarea metalelor (întreprinderile statului, fabricile de turnat clopote și șantierele navale)”.

Varianta pe care o propun organizează informațiile după modelul „Categoriilor industriale” sintetizat de V. Axenciuc, dar repartizarea datelor din „Anale statistice” (1863) se va realiza din punct de vedere regional. În cele ce urmează, prezint statistica pe ramuri de activitate (industria alimentară; materiale de construcții; textile și împletituri; ceramică și sticlă; tăbăcărie; hârtie și arte grafice; chimică; prelucrarea metalelor; stabilimente de stat) pentru a totaliza distribuția regională între Moldova și Muntenia a unităților industriale, a numărului de meșteșugari și a valorii mărfurilor produse.

Precizez că între datele existente în „Anale statistice” (1863), preluate în istoriografie, și cele de față se observă mici diferențe de calcul după introducerea și reorganizarea datelor, rezultate care nu influențează proporțiile. Astfel, la nivel național, a rezultat un număr de 12.853 de stabilimente industriale, față de 12.867 consemnate în „Anale statistice” (-0,1%); numărul lucrătorilor implicați rezultat a fost de 28.269, față de 28.352 în „Anale statistice” (-0,3%), în timp ce valoarea declarată a produselor în lei a fost de 244.025.788 față de 243.748.848 în „Anale statistice” (+0,1%)³⁹. Datele avansate în studiul de față pot fi verificate prin extragerea și rearanjarea cifrelor în tabele Excel. Rezultă tabelul 4.

După aranjarea în tabele a indicilor stabilimentelor industriale pe criteriul regional, ajungem la următoarele concluzii (vezi tabelul 5):

a) Numărul mediu de angajați pe unitate industrială recenzată era cu 13,3% mai mare în Moldova (2,37) față de Muntenia (2,09).

b) Valoarea producției anuale declarate pe unitate industrială recenzată era aproape dublă în Moldova (cu 85,1% mai mare) – 26.434,08 lei, față de 14.278,09 lei în Muntenia.

c) Valoarea producției anuale declarate pe lucrător era cu 63,4% mai mare în Moldova: 11.154,43 lei față de 6.826,1 lei în Muntenia.

³⁸ Vezi „Anale statistice”, 1863, tabelul „Diferite fabrici și manufacturi”, p. 132-134.

³⁹ Vezi tabelul *Recapitulația stabilimentelor industriale*, în „Anale statistice”, 1863, p. 136-137.

Tabelul 4

Categoria de industrie	Muntenia			Moldova			România						
	unități	% ¹	valoarea producției	% ¹	unități	% ¹	valoarea producției	% ¹	unități	% ¹	valoarea producției	lucrători	
Alimentară	3.083	45,53	65.732.837	43,12	4179	45,57	86.700.115	56,88	6.771	54,43	152.432.952	9.170	
Căsnii, brânzării	190	86,36	1.055.097	77,91	1027	87,78	299.152	22,09	143	12,22	1.354.249	1.170	
Covrigării	244	64,55	13.897.560	59,43	1283	72,94	9.488.840	40,57	476	27,06	23.386.400	1.759	
„Fabrici” de paste făinoase	139	65,57	1.069.399	54,01	423	71,37	910.433	45,99	168	28,43	1.979.830	591	
„Fabrici” de oțet și ron	3	75,00	139.900	88,29	17	89,47	18.550	11,71	2	10,53	158.450	19	
Povere	2	66,67	66.200	59,53	6	66,67	45.000	40,47	3	33,33	111.200	9	
Fabricii de bere	1.570	93,06	8.332.049	34,02	2927	51,86	16.158.046	65,98	2.717	48,14	24.490.095	5.644	
Zahnale	30	41,67	1.123.330	52,04	141	45,19	1.035.237	47,96	171	54,81	2.158.567	312	
Bragărierii	64	82,05	4.229.970	55,90	1133	62,80	3.337.320	44,10	671	37,20	7.567.290	1.804	
Bragărierii	78	78,00	464.594	90,45	285	88,51	49.025	9,55	37	11,49	513.619	322	
Total regional	5.403	56,72	96.110.936	44,88	11421	54,91	118.041.716	55,12	9.525	45,09	214.152.652	20.800	
Procentaj regional ²	68,61		85,48		69,34		89,70		79,50		87,76	73,58	
Materiale constructiv	unități	%¹	valoarea producției	%¹	lucrători	%¹	unități	%¹	lucrători	%¹	unități	lucrători	
Fierăstraie	386	63,49	608.793	26,49	402	45,42	1.689.702	73,51	483	54,58	2.298.495	885	
Vărații	450	97,19	164.168	43,45	544	89,47	213.634	56,55	64	10,53	377.802	608	
Cărămidării	139	61,50	574.520	34,03	1.299	75,70	1.113.556	65,97	417	24,30	1.688.076	1.716	
Pietrării	13	56,52	68.940	37,70	116	56,04	113.925	62,30	91	43,96	182.865	207	
„Fabricii de gips”	1	100,00	6.000	100,00	3	100,00	0	0	1	6,000	6.000	3	
Total regional	989	74,87	1.422.421	31,24	2.364	69,14	3.130.817	68,76	1.055	30,86	4.553.238	3.419	
Procentaj regional	12,56		1,27		14,35		2,38		8,94		1,87	12,09	
Textile și împletituri	unități	%¹	valoarea producției	%¹	lucrători	%¹	unități	%¹	lucrători	%¹	unități	lucrători	
Fabricii de postav	3	75,00	146.600	10,89	143	54,37	1.200.000	89,11	120	45,63	1.346.600	263	
„Fabricii de pături”	1	8,33	3.200	2,92	1	2,04	106.460	97,08	48	97,96	109.660	49	
Trăisării și funerii	22	95,65	30.819	88,51	37	92,50	4.000	11,49	3	7,50	34.819	40	
Pive, dăstare	277	66,43	1.365.721	59,15	345	71,73	943.208	40,85	136	28,27	2.308.929	481	
Rogojinării	438	100,00	79.129	100,00	308	100,00	0	0,00	0	0,00	417	308	
Total regional	741	82,89	1.625.469	41,90	834	73,09	17,11	2.253.668	58,10	307	26,91	3.879.137	1.141
Procentaj regional	9,41		1,45		5,06		1,71		2,60		1,59	4,04	

¹ Procentajul din totalul industriei naționale pe categorii.

² Procentaj regional – % din totalul industriei pe regiune.

	Muntenia			Moldova			România					
	unități	%	valoarea producției	%	unități	%	valoarea producției	%	unități	%	valoarea producției	lucrători
Ceramică și sticlă												
Olării	462	74,28	204.067	53,04	160	25,72	180.691	46,96	622	30,00	384.758	830
Sticlării și portelanuri	2	50,00	61.890	45,44	2	17,78	74.300	54,56	4	82,22	136.190	45
Total regional	464	74,12	265.957	51,05	162	25,88	254.991	48,95	626	32,69	520.948	875
Procentaj regional	5,89		0,24		3,25		0,19		4,87		0,21	3,1
Tabăcărie	139	62,33	1.571.685	63,04	84	37,67	921.501	36,96	223	41,95	2.493.186	522
Procentaj regional	1,77		1,40		1,69		0,70		1,74		1,02	1,85
Hârtie și arte grafice												
Hârtie	0	0	0	0	1	100	8.900	100,00	14	100,00	8.900	14
Tipografi și litografii	20	74,07	628.130	73,32	7	25,93	228.600	26,68	43	26,38	856.730	163
Total regional	20	71,43	628.130	72,56	8	28,57	237.500	27,44	57	32,20	865.630	177
Procentaj regional	0,25		0,56		0,16		0,18		0,48		0,35	0,63
Chimică												
Luminări și săpunări	72	50,70	4.349.123	57,09	70	49,30	3.268.687	42,91	171	40,91	7.617.810	418
„Fabricii” de scroabeală”	3	42,86	14.232	52,36	4	57,14	12.950	47,64	8	30,77	27.182	26
„Fabricii” de praful de pușcă	0	0,00	0	0,00	1	100,00	46.800	100,00	8	100,00	46.800	8
„Fabricii” de gaz și ulei	23	39,66	1.582.760	75,75	35	60,34	506.793	24,25	85	39,72	2.089.553	214
„Fabricii” de ceară	5	100,00	149.200	100,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	149.200	14
Fabricii de stearină	1	50,00	1.600.000	36,87	1	50,00	2.740.000	63,13	102	75,56	4.340.000	135
Total regional	104	48,37	7.695.315	53,92	111	51,63	6.575.230	46,08	374	45,89	14.270.545	815
Procentaj regional	1,32		6,84		2,23		5,00		3,17		5,85	2,88

Prehacrea metalelor	Muntenia			Moldova			România			lucrători					
	unități	% ¹	valoarea producției	% ¹	lucrători	% ¹	unități	% ¹	lucrători		% ¹	unități	% ¹	lucrători	valoarea producției
Întreprinderile statului	1	50	24.000	63,06	35	43,75	1	50	14.062	36,94	45	56,25	2	38.062	80
„Fabrici de turnat clopoțe”	1	100	7.000	100	2	100							1	7.000	2
Sanitere navale	1	100	1.260.000	100	67	100							1	1.260.000	67
Total regional	3	75	1.291.000	98,92	104	69,8	1	25	14.062	1,08	45	30,2	4	1.305.062	149
Procentaj regional	0,0381		1,148168923		0,63137		0,02		0,01068631		0,3814529		0,03	0,53	0,53
Diverse	unități	%¹	valoarea producției	%¹	lucrători	%¹	unități	%¹	valoarea producției	%¹	lucrători	%¹	unități	valoarea producției	lucrători
Lulele							1	100	800	100	1	100	1	800	1
Hârtie figuri							2	100	14.750	100	4	100	2	14.750	4
Fabrici spălat lână							1	100	133.852	100	70	100	1	133.852	70
Total regional							4	100	149.402	100	75	100	4	149.402	75
Procentaj regional	0%		0%		0%		0,08		0,114		0,636		0,03	0,06	0,27
Stabilimente de stat	unități	%¹	valoarea producției	%¹	lucrători	%¹	unități	%¹	valoarea producției	%¹	lucrători	%¹	unități	valoarea producției	lucrători
Capsulăria oastei	1	100		100	20	100							1		20
Topitoria	1	100	10.000	100	8	100							1	10.000	8
Protichia	1	100	250.000	100	30	100							1	250.000	30
Lemnăria	1	100	15.000	100	30	100							1	15.000	30
Fierăria	1	100	210.000	100	25	100							1	210.000	25
Armureria	1	100	5.000	100	20	100							1	5.000	20
Fabrica de praf	1	100	250.000	100	30	100							1	250.000	30
Imprimeria oastei	1	100	120.000	100	30	100							1	120.000	30
Litografia	1	100	19.900	100	5	100							1	19.900	5
Imprimeria Statului	1	100	940.488	100	98	100							1	940.488	98
Frângerăria	1	100	8.600	100	100	100							1	8.600	100
Pânzăria	1	50		0			1	50	10.000	100	0		2	10.000	100
Total	12	92,31	1.828.988	99,46	296	100	1	50	10.000	100	33,78		13	1.838.988	296
Procentaj regional	0,15		1,63		1,8		0,02		0,01		0		0,1	0,75	1,05
Muntenia	unități	%¹	valoarea producției	%¹	lucrători	%¹	unități	%¹	valoarea producției	%¹	lucrători	%¹	unități	valoarea producției	lucrători
Total	7875	61,27	112.439.901	46,08	16.472	58,27	4.978	38,73	131.588.887	53,92	11.797	41,73	12.853	244.028.788	28.269

Tabelul 5

Criterii de comparație	Muntenia	Moldova
a) Numărul mediu de angajați pe unitate industrială recenzată	2,09	2,37 (+13,3%)
b) Producția anuală declarată pe unitate industrială recenzată	14.278,09 lei	26.434,08 lei (+85,1%)
c) Valoarea producției anuale declarate pe lucrător	6.826,1 lei	11.154,43 lei (+63,4%)

În ceea ce privește raportarea la totalul populației, avem concluziile din tabelul 6.

Tabelul 6

Criterii de comparație	Muntenia	Moldova
a) Numărul angajaților din industrie raportat la totalul populației. 1 angajat industrie la 145,76 persoane.	145,76	124,01 (+17,5%)
b) Valoarea producției din industrie raportată la totalul populație (lei/locuitor).	46,83	89,95 (+92%)
c) Numărul unităților industriale raportate la totalul populației. 1 unitate industrie la 304,88 persoane.	304,88	293,88 (+4%)

Între ramurile industriale întâlnite în Moldova și Muntenia se remarcă deseori diferențe importante, care susțin ideea unui specific economic regional. Ponderea domeniilor de activitate în cadrul industriilor regionale nu este asemănătoare, ceea ce atestă structuri economice și obiceiuri de consum diferite. În cele ce urmează, detaliez diferențele, indicând de unde provenea plusvaloarea specifică fiecărei regiuni.

Industria alimentară

În regiunea Moldovei, ponderea industriei alimentare era mai importantă, cuprinzând 82,8% din totalul unităților industriale (mori, brânzării, covrigării, fabrici de paste făinoase, poverne, fabrici de bere, zalhanale, bragagerii) față de Muntenia, unde ponderea era de numai 68,6%; de asemenea, industria alimentară în Moldova cuprindea 89,7% din totalul valorii producției industriale declarate, față de 85,4% în Muntenia, 79,5% din totalul forței de muncă angajate, față de 69,3% în Muntenia. Domeniul morăritului, cea mai importantă componentă a industriei alimentare, se situa în Moldova net peste cel al Munteniei, însumând 54,5% din unitățile la nivel național, 56,8% din producție și 54% din totalul forței de muncă naționale angajate. La acest capitol, Moldova excela numeric, în

special la morile de vânt foarte răspândite în cele trei județe din sudul Basarabiei (Bolgrad, Cahul, Ismail), în care se aflau 43% din totalul stabilimentelor din regiune, dar cu o valoare modestă a mărfurilor (10%). Valoarea cea mai mare a mărfurilor prelucrate aparținea județului Covurlui (47.735.917 lei), 55% din totalul valorii producției Moldovei, și era mult superioară celei prelucrate în județele muntene. Județul Ilfov, de pildă, cel mai dezvoltat în morărit din sud, prelucra puțin peste jumătate (26.306.176 lei) din cantitatea produsă în județul Covurlui.

Tabelul 7

MUNTENIA						
Categoria de industrie	Unități	Național %	Valoarea producției/lei	Național %	Lucrători	Național %
Alimentară						
Mori	3.083	45,53	65.732.837	43,12	4.179	45,57
Cășării, brânzării	190	86,36	1.055.097	77,91	1.027	87,78
Brutării	244	64,55	13.897.560	59,43	1.283	72,94
Zalhanale	64	82,05	4.229.970	55,90	1.133	62,80
Procentaj regional (%)	68,61		85,48		69,34	
MOLDOVA						
Categoria de industrie	Unități	Național %	Valoarea producției/lei	Național %	Lucrători	Național %
Alimentară						
Mori	3.688	54,47	86.700.115	56,88	4.991	54,43
Cășării, brânzării	30	13,64	299.152	22,09	143	12,22
Brutării	134	35,45	9.488.840	40,57	476	27,06
Zalhanale	14	17,95	3.337.320	44,10	671	37,20
Procentaj regional	82,80		89,70		79,50	

Pe de altă parte, dacă Moldova excela în industria morăritului, în cel al brutăriilor consumul se plia pe proporția populației, valoarea producției distribuindu-se în raport cu aceasta: 59,4% în Muntenia, 40,6% în Moldova.

La fel de elocvent era domeniul fabricării alcoolului (poverne și velnițe) (vezi tabelul 4), în care, deși Moldova avea raportat un număr redus de stabilimente (doar 7% din totalul de 1.687), valoarea producției era majoritară – 65% din totalul național, la un număr de lucrători egal cu al Munteniei. Raportat la proporția populației (38%), producția de bere din Moldova era, de asemenea, mai crescută (48%).

În același timp, în industria alimentară a laptelui și brânzeturilor, Muntenia era mult mai avansată ca Moldova, însumând 86,36% din unitățile de producție, 77,91% din valoarea producției și 87,77% din lucrători. Zălhanalele erau mai numeroase în Muntenia (82%), dar în ceea ce privește valoarea animalelor sacrificate, nivelurile se apropiau foarte mult între cele două regiuni (55,9%).

Industria materialelor de construcții

În regiunea Munteniei, ponderea unităților materialelor de construcții în cadrul industriei regionale (fierăstraie, vărării, cărămidării, pietrării, fabrici de gips) era 12,5%, față de 6,6% în Moldova; la fel și a numărului de angajați – 14,3% din totalul regiunii Muntenia, față de Moldova, unde erau concentrați doar 8,9% din totalul angajaților regiunii. Dar valoarea declarată în Muntenia era de numai 1,2% din totalul producției regiunii, față de 2,38% în Moldova, ceea ce însemna o productivitate dublă pentru ultima regiune. Un exemplu elocvent ar fi prelucrarea cherestelei, în care Moldova, prin județele Neamț și Suceava, reușea să contrabalanseze județul Muscel din sud. Deși dispunea de 63% din fierăstraie și 45,4% din numărul lucrătorilor, Muntenia realiza doar 26,5% din valoarea națională a producției, restul revenindu-i Moldovei. Aproape identică era situația vărării, unde se observă un număr de 450 de unități în Muntenia și doar 13 în Moldova, dar valoarea producției unui singur stabiliment din județul Neamț (177.000 lei) o întrecea pe a tuturor din sud (164.168 lei).

Raportată la populație, valoarea înregistrată a producției materialelor de construcții – cărămidării și pietrării – era, de asemenea, mai ridicată în Moldova (vezi tabelul 8).

Tabelul 8

	Cărămidării/ unități	Producție/ val. lei	Nr. lucrători	Pietrării/ unități	Producție/ val. lei	Nr. lucrători
Muntenia % național	61,50	34,03	75,70	56,52	37,70	56,04
Moldova % național	38,50	65,97	24,30	43,48	62,30	43,96

Industria textilelor și a împletiturilor

În Muntenia, în această îndeletnicire erau implicate 9,4% din totalul unităților de producție, dar cu o valoare de numai 1,4% din totalul producției industriale regionale, ceea ce indica o productivitate foarte slabă. Explicația constă în detaliul că numărul unităților, de 741, era puternic gonflat de cele 437 de rogojinării din județul Prahova, ateliere în care, de regulă, figura câte un angajat, de unde și totalul de 5% din numărul angajaților în industrie din Muntenia. În Moldova, deși industria textilă cuprindea doar 3% din numărul total de unități regionale și 2,6% din angajați, valoarea producției era de 1,7% din totalul regional.

În regiune se remarcău fabrica de postav de la Târgu Neamț, cu 120 de angajați și 89% din valoarea producției naționale, precum și atelierele de pălării care cuprindeau 97% din valoarea producției la nivel național. Pe de altă parte, în Muntenia era zdrobitoare ponderea „trăistărilor și funeriilor” (95% unități, 88,5% din valoare și 92,5% din angajații la nivel național). Pivele și dârstele erau relativ proporțional răspândite cu mărimea populației în cele două regiuni: Muntenia – 66%, Moldova – 33%.

De asemenea, tăbăcăriile erau un domeniu în care Moldova și Muntenia se aflau pe picior de egalitate, raportat la proporția populației (vezi tabelul 9).

Tabelul 9

	Tăbăcării	Producție/val. lei	Nr. lucrători
Muntenia – % național	62,33	63,04	58,05
Moldova – % național	37,67	36,96	41,95

Industria ceramicii și a sticlăriei

Olăriile, sticlăriile și porțelanurile aveau o pondere aproape dublă în industria regională din Muntenia – 5,8% față de Moldova – 3,2%; la fel și în ceea ce privește numărul de angajați, 3,5% față de 2,4%. În Muntenia erau concentrate 74,2% din numărul olăriilor naționale (622) și 70% din cel al lucrătorilor, dar valoarea de piață declarată a produselor la nivel național era aproape egală (53% în Muntenia, 47% în Moldova).

Industria chimică

Industria chimică (lumânării și săpunării, fabrici de „scrobeală”, de praf de pușcă, gaz și ulei, ceară, stearină) era echilibrată teritorial proporțional cu populația (vezi tabelul 10).

Tabelul 10

	Lumânării/săpunării	Producție/ val. lei	Nr. lucrători
Muntenia	72	4.349.123	247
% național	50,70	57,09	59,09
Moldova	70	3.268.687	171
% național	49,30	42,91	40,91

Deși erau mai numeroase în Moldova, fabricile de gaz/ulei din Muntenia aveau o producție de o valoare net superioară (tabelul 11).

Tabelul 11

	Unități fabr. gaz/ulei	Producție/ val. lei	Nr. lucrători
Muntenia – % național	39,66	75,75	60,28
Moldova – % național	60,34	24,25	39,72

Stabilimentele de stat (capsulăria oastei, topitoria, pirotehnica, fierăria, armureria, fabrica de praf de pușcă, imprimeria oastei, litografia, imprimeria statului, frângheria) erau toate concentrate în Muntenia, unde aveau o valoare de 1,63% din valoarea producției industriale regionale, dar ponderea lor în valoarea națională era redusă – 0,75%. Prin urmare, nu putem spune că acest domeniu ar fi putut, în perioada 1859-1862, să influențeze balanța nord-sud, însă dezvoltarea statului, a structurilor birocratice și administrative, precum și creșterea nevoilor armatei, angrenată într-o expansiune accelerată în deceniile următoare, au avantajat economia Munteniei, unde erau amplasate aceste stabilimente.

De asemenea, am mai putea reține că tipografiile erau puține, concentrate în orașe, în special în cele muntene (vezi tabelul 12).

Tabelul 12

	Tipografii	Producție/val. lei	Nr. lucrători
Muntenia	20	628.130	120
% național	74,07	73,32	73,62
Moldova	7	228.600	43
% național	25,93	26,68	26,38

Concluzii

Defalcarea informațiilor despre așa-numitele stabilimente industriale pe regiuni duce la o concluzie care amendează perspectiva despre o Moldova inferioară, în comparație cu o Muntenie mai avansată economic în anii Unirii. Ancheta unităților industriale, precum și statistica distinctă a meșteșugarilor indică proporții superioare ale valorii producției și productivității în Moldova, zdrobitoare în ceea ce privește personalul implicat în activități industriale atât în număr absolut, cât și raportat la populație (până la 2,69 mai mari decât în Muntenia). Avansul Moldovei nu era generalizat în toate ramurile industriale, dar reiese că se situa semnificativ în față în domeniul-cheie al industriei alimentare (în special morărit), sectorul economiei care reprezenta $\frac{3}{4}$ din totalul industriei Principatelor, în timp ce Muntenia excela în prelucrarea produselor lactate. În domeniul celorlalte ramuri industriale cu ponderi importante – materiale de construcții, industria textilelor, ceramică și sticlărie, industrie chimică –, Moldova reușea să aibă de

asemenea o producție/productivitate, în general, mai ridicată decât ceea ce se raporta în județele muntenesti. Punctual, Muntenia era mult mai bine plasată în cazul fabricilor de gaz și a stabilimentelor aflate în proprietatea statului.

În ansamblu, datele statistice organizate regional schimbă paradigma în care s-a discutat în perioada modernă despre situația economică inițială a Principatelor. Istoriografia are suficiente argumente statistice încât să valideze existența unui raport industrial/meșteșugăresc favorabil Moldovei în anii Unirii. Prin urmare, devine cu atât mai interesantă o cercetare asupra cauzelor care au determinat apariția unui „punct de rupere” sau existența unei „structuri de departajare” în ritmul de dezvoltare a celor două regiuni după Unire, în urma cărora Moldova s-a desincronizat economic față de Muntenia.

Counterintuitive Statistical Realities. Moldavia's Industrial Advancement Compared to Wallachia during the Union Period (1859-1862)

(Abstract)

Keywords: industry, statistics, regional perspective, Moldavia, Wallachia, the Union of the Principalities.

Historiography displays a great deal of uncertainty regarding the industrial development of the Principalities of Moldavia and Wallachia during the union period. This study analyzes, from a regional perspective, the industrial development as reflected in statistics, contradicting the narrative, framed in terms of essentialism and cultural determinism, about Moldavia's underdevelopment in comparison to Wallachia. The survey of industrial units from 1859-1862, as well as the separate statistics on craftsmen, indicate higher figures of production and productivity in Moldavia. Moldavia's lead was overwhelming in terms of personnel involved in industrial activities, both in absolute numbers and relative to the population (up to 2.69 times higher than in Wallachia). Moldavia's advancement was not uniform across all industrial branches, but Moldavia was significantly ahead in the key sector of the food industry (especially milling), which represented 75% of the total industrial output in both Principalities, while Wallachia excelled in dairy processing. In the other major industrial sectors – construction, textiles, ceramics and glassmaking, as well as the chemical industry – Moldavia also achieved a higher production rate and productivity compared to Wallachian counties. Overall, the regionally based statistical data confirmed the existence of a favorable industrial/craftsmanship ratio for Moldavia during this period.